

Jelena Šakotić Kurbalija*
Biljana Trifunović
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

UDK 347.627.2:159.913-055.2
DOI: 10.19090/gff.2019.1.147-168
Originalni naučni rad

POVEZANOST POTENCIJALA ZA RAZVOD I PSIHOFIZIČKOG ZDRAVLJA ŽENA**

U cilju utvrđivanja povezanosti psihofizičkog zdravlja žena sa njihovim potencijalom za razvod, odnosno sa njihovim razmatranjem razvoda, prikupljeni su podaci na uzorku od 1338 žena, starosti od 21 do 76 godina ($AS = 40.07$, $SD = 9.10$), koje su u bračnoj zajednici u trajanju od jedne do 50 godina ($AS = 15.52$, $SD = 8.85$). Potencijal za razvod je meren skraćenom formom *Indeksa bračne nestabilnosti* (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983), dok je *Skala psihofizičkog zdravlja* (SPFZ-1: Majstorović, 2011) korišćena za procenu kako opšteg psihofizičkog zdravlja, tako i njegovih različitih aspekata: poremećaja fizičkog zdravlja, straha i anksioznosti, depresivnih reakcija, umora i poremećaja socijalnog ponašanja. Rezultati jednofaktorske multivarijatne analize kovarijanse (MANCOVA) pokazuju da su glavni efekti potencijala za razvod kod žena, nakon statističkog uklanjanja uticaja roditeljstva i dužine bračnog odnosa, značajni na multivarijatnom nivou, pri čemu ispitanice koje svoj brak doživljavaju stabilnim ostvaruju više rezultate na svim dimenzijama psihofizičkog zdravlja u odnosu na ispitanice koje svoj brak procenjuju kao nestabilan. Dobijeni rezultati sugerišu da je, pored razvoda braka, i sama bračna nestabilnost značajno povezana sa različitim psihofizičkim simptomima.

Ključne reči: potencijal za razvod, bračna nestabilnost, psihofizičko zdravlje, razvod braka

UVOD

Pri određenju braka pojedini autori (npr. Harway, 2005) ističu da je u pitanju kompleksna intimna relacija u kojoj par razmenjuje emocije i ostvaruje

---

* jelenasakotickurbalija@ff.uns.ac.rs

**Istraživanje prikazano ovim radom predstavlja deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (ON179022).

Iz razloga što su svi radovi pisani na osnovu podataka prikupljenih na istom uzorku ispitanika, mi te radove navodimo na kraju teksta u poglavlju Povezana literatura.

bliskost. Međutim, neuporedivo su češća određenja u kojima autori ističu da je osnovna funkcija braka zasnivanje porodice, odnosno obezbeđivanje potomstva. Mada ova dva određenja nisu međusobno isključiva, ipak govore o dva suštinski različita pristupa braku. O tome koliko je rasprostranjeno i opšteprihvaćeno uverenje da je u braku ključna reproduktivna funkcija govori i to što se bračna razdoblja dele u odnosu na starost potomaka, i to najčešće na: 1. početak braka i razdoblje bez dece, 2. rođenje deteta i rano detinjstvo dece, 3. razdoblje školske dece, i 4. razdoblje odrasle dece – „prazno gnezdo,, (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Imajući ovo u vidu, ne čudi da su brak i bračni odnosi privukli veću pažnju sociologa i psihologa tek kada su velike društveno-ekonomske promene počele u zabrinjavajućoj meri da ugrožavaju formiranje porodice i njeno očuvanje. Pokrenuta su brojna istraživanja usmerena na utvrđivanje faktora razvoja bračne nestabilnosti i posledica razvoda – kako razvod utiče na dalji život razvedenih partnera, i ona posebno usmerena na to kako razvod utiče na funkcionisanje dece razvedenih roditelja. Brojna istraživanja su bila usmerena i na utvrđivanje faktora koji doprinose bračnom zadovoljstvu i stabilnosti bračnog odnosa. Međutim, u osnovi svih pokrenutih istraživanja usmerenih na proučavanje braka i bračnih odnosa nalazio se isti praktični cilj: rad na prevenciji razvoda, odnosno pomoć supružnicima u očuvanju kompletne porodice.

U kontekstu istraživanja, koncept bračne nestabilnosti dosledno se koristi da bi se označila težnja nekog bračnog para da se razdvoji bez obzira na to da li će doći do zakonskog razvoda braka ili ne (Booth, Johnson & Edwards, 1983). Pojedini autori (npr. Čudina-Obradović i Obradović, 2006) bračnu nestabilnost određuju kao proces koji traje od momenta sklapanje braka do momenta kada sud taj brak proglasi nevažećim. Pritom, kao sinonim za bračnu nestabilnost („marital instability”), različiti strani autori ponekad navode i „potencijal za razvod” (“divorce potential”, “potential for divorce”), u smislu mogućnosti ili verovatnoće razvoda, dok grupa autora iz Hrvatske (Tadinac, Kamenov, Jelić, i Hromatko, 2005) „potencijal za razvod” eksplicitno označava kao meru (ne)stabilnosti veze.

Preuzimajući skraćenu formu *Indeksa bračne nestabilnosti* (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983) od Tadinac, Kamenov, Jelić i Hromatko (2005), Šakotić-Kurbalija (2011) preuzima i sintagmu „potencijal za razvod” kao sinonim za bračnu nestabilnost, ali naknadno (Šakotić-Kurbalija, 2017) pravi razliku između bračne nestabilnosti i potencijala za razvod, posmatrajući bračnu nestabilnost kao relaciju, a potencijal za razvod kao individualnu karakteristiku – stepen individualne spremnosti partnera na razvod (Šakotić-Kurbalija, 2017). U čemu se ogleda značaj ove distinkcije!? U istraživanjima

bračnih odnosa često se ispituje samo jedan od partnera. Čak i kada se ispituju oba partnera, u statističkim analizama njihovi odgovori se najčešće razdvajaju i posmatraju samo kao delovi zavisnih uzoraka, a ne kao jedinstven rezultat nekog para. Kako je spremnost jednog od partnera da pokrene razvod braka nužan i dovoljan uslov za završetak postojećeg bračnog odnosa, bez obzira da li će doći do formalnog, zakonskog okončanja bračne zajednice ili samo do fizičkog razdvajanja bračnih partnera, informacija o postojanju takve namere samo jednog partnera nam je dovoljna da zaključimo da su brak i bračni odnos nestabilni. Međutim, ukoliko imamo samo informaciju da jedan od partnera ni ne pomišlja na razvod, na osnovu toga ne možemo izvući pouzdan zaključak da je reč o stabilnom bračnom odnosu, jer je moguće da druga osoba u paru ima sasvim drugačije potrebe i planove u vezi sa njihovom zajedničkom budućnošću. Dakle, brak i bračni odnos mogu biti nestabilni, a da pritom jedan partner (koji može biti naš ispitanik) izveštava o niskom potencijalu za razvod. Zato je primerenije iskaze ispitanika tretirati kao njihovo individualno svojstvo, a ne kao stanje i svojstvo partnerskog odnosa. Samo u slučaju da pojedinac izveštava o (sopstvenoj) spremnosti na razvod možemo govoriti o tome da je bračni odnos nestabilan.

U ovom radu se pod potencijalom za razvod, takođe, podrazumeva i individualna karakteristika, odnosno stepen individualne spremnosti partnera (u ovom istraživanju, spremnost žene) na razvod. Nestabilnost bračnog odnosa (koja podrazumeva mogućnost razvoda) razvija se usled različitih životnih problema, stresa i frustracija koji prevazilaze aktuelne sposobnosti bračnih partnera da ih na konstruktivan način prevladaju. Bračna (ne)stabilnost zato nije statična karakteristika bračnog odnosa, već oscilira – menja se tokom vremena pod uticajem velikog broja faktora.

Budući da hronični stres doprinosi smanjenju bračnog zadovoljstva i bračnoj nestabilnosti (Harper, Schaalje & Sandberg, 2000; Šakotić-Kurbalija, Trifunović i Kurbalija, 2017), a istraživački nalazi ukazuju i da su uzročnici raspada bračnih odnosa često neadekvatni pristupi rešavanju bračnih problema (Fincham & Beach, 2010), važno je imati u vidu da različita istraživanja (npr. Hobfoll, Dunahoo, Ben-Porath, & Monnier, 1994; Bouchard, Sabourin, Lussier, Wright, & Richer, 1998; Strizović, Šakotić-Kurbalija i Trifunović, 2017; Šakotić-Kurbalija i Trifunović, 2017) upućuju na zaključak da su muškarci i žene skloni različitim strategijama suočavanja sa stresom. Pritom, nalazi ukazuju da se žene, u poređenju sa muškarcima, češće žale na probleme u braku i da uočavaju više bračnih problema (Amato & Rodgers, 1997), a da muškarci mnoge bračne probleme ni ne uočavaju ili ih smatraju nevažnim (Thompson & Walker, 1989). Utvrđeno je i da postoje značajne polne razlike kada su u pitanju vrste negativnih životnih događaja koji

najviše doprinose doživljaju smanjenja kvaliteta bračnog odnosa – kod žena su to prvenstveno negativni događaji u okviru braka i porodice, dok kod muškaraca na smanjenje doživljaja kvaliteta bračnog odnosa najviše utiču negativni događaji na poslu i finansijski problemi (Conger, Lorenz, Elder, Simons, & Ge, 1993).

Nalazi istraživanja izveštavaju o većim efektima bračne nestabilnosti na život žena u odnosu na njihove partnere (npr. Kalmijn & Monden, 2006). Utvrđeno je da žene značajno intenzivnije fiziološki reaguju na promene u bračnom odnosu nego muškarci (Hibbard & Pope, 1993; Acitelli & Young, 1996; Gallo, Matthews, & Kuller, 2003), te su nazvane osetljivim barometrom koji reaguje na svaku promenu koja bi mogla da naruši kvalitet bračnog odnosa (Kiecolt-Glaser & Newton, 2001). Žene, po pravilu, prve izražavaju nezadovoljstvo usled narušenosti kvaliteta bračnog odnosa, one su uobičajeni nosioci inicijative da se narušeni odnos popravi, a kada procene da nije moguće poboljšati odnos – pokreću razvod braka (Cross & Madson, 1997). Istraživanje sprovedeno u našoj sredini takođe je pokazalo da komunikaciju među supružnicima najčešće inicira žena (Vuksanović, 2004).

Da muškarci i žene svoj brak različito percipiraju govore i nalazi različitih istraživanja vezanih za razvod braka (npr. Amato & Rogers, 1997; Heaton & Blake, 1999; Amato & Previti, 2003). Ustanovljeno je da oni kao razloge za razvod vide (ili makar navode) različite probleme, te neki autori (npr. Gager & Sanchez, 2003) govore o „njenom” i „njegovom” razvodu. Metaanalize (Karney & Bradbury, 1995) potvrđuju da je ženina percepcija kvaliteta bračnog odnosa najvažniji činilac bračne stabilnosti, odnosno najznačajniji prediktor razvoda.

Rezultati istraživanja sprovedenih na bračnim parovima u Srbiji i regionu (Jaramaz, 2010; Ilić, 2011; Huić, Kamenov i Mihić, 2012; Huić, Kamenov, Jelić, Mihić i Mihić, 2013; Šakotić-Kurbalija i Kurbalija, 2015) potvrđuju nalaze stranih istraživanja – da muškarci u proseku imaju pozitivniji doživljaj kvaliteta bračnog odnosa i iskazuju znatno veće opšte zadovoljstvo bračnim odnosom nego njihove supruge; odnosno, da je kvalitet bračnih odnosa u Srbiji percipiran iz ženskog i muškog ugla značajno različit (Šakotić-Kurbalija i Kurbalija, 2015), te je zaključeno da ima smisla govoriti o „njenom” i „njegovom” braku, što implicira da je opravdano da se neka istraživanja vrše samo na populaciji muškaraca, ili samo na populaciji žena (Šakotić-Kurbalija, 2017).

Imajući u vidu ove razlike među polovima, kao i nalaze da žene fiziološki znatno snažnije reaguju na promene u bračnom odnosu nego muškarci (Hibbard & Pope, 1993; Acitelli & Young, 1996; Gallo et al., 2003), istraživanje prikazano ovim radom usmereno je samo na populaciju žena i to upravo na utvrđivanje

povezanosti njihovog psihofizičkog zdravlja sa razmatranjem razvoda braka, odnosno sa njihovim potencijalom za razvod.

METOD

Uzorak

Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 1338 žena starosti od 21 do 76 godina (AS = 40.07, SD = 9.10), čiji su partneri stari od 23 do 82 godine (AS = 43.33, SD = 9.43). Najveći broj ispitanih žena (89.9%) živi u formalnom braku u trajanju od jedne do 50 godina (AS = 15.52, SD = 8.85) i ima decu (87.8%).

Nešto više od polovine ispitanica ima završenu srednju školu (59.4%), manji broj ima završenu višu školu, odnosno fakultet (33.4%), dok najmanji broj ispitanica ima završenu samo osnovnu školu (4.8%). Uzorkom su obuhvaćene i ispitanice sa posle diplomskim obrazovanjem (2.0%), kao i ispitanice koje nisu završile ni osnovnu školu (0.5%). Obrazovanje njihovih partnera se distribuira na sličan način.

Većina ispitanica u uzorku jeste radno angažovana, od toga je najveći broj u stalnom radnom angažmanu (51.7%), dok je znatno manji broj njih zaposleno na određeno vreme (11.8%) ili su (su)vlasnice firme (5.9%); preostali broj ispitanica se izjašnjava kao „domaćica” (14.6%), odnosno kao trenutno nezaposlene (12.1%) i u penziji (4.0%). Njihovi partneri su, takođe, većinom zaposleni: najveći broj jeste stalno radno angažovan (48.8%), a manji broj je zaposlen na određeno (15.8%) ili je (su)vlasnik firme (13.4%); preostali broj je trenutno nezaposlen (16.5%), odnosno u penziji (5.5%).

Najveći broj ispitanica svoje mesečne prihode ocenjuje kao prosečne (46.7%), dok manji broj njih ocenjuje prihode kao ispodprosečne (30.5%), odnosno iznadprosečne (22.8%).

Instrumenti

Potencijal za razvod je meren skraćenom verzijom *Indeksa bračne nestabilnosti* (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983) preuzetom iz istraživanja sprovedenog u Hrvatskoj (Tadinac, Kamenov, Jelić, i Hromatko, 2005). Primenjena skraćena skala se odnosi na period od prethodnih godinu dana, a sastoji iz tri stavke na koje se odgovara sa „da” ili „ne”:

- 1) Da li ste u protekloj godini razmišljali o prekidu veze / o razvodu braka?

- 2) Da li ste u protekloj godini razgovarali sa prijateljima o prekidu veze / o razvodu braka?
- 3) Da li ste u protekloj godini razgovarali sa partnerom o prekidu veze / o razvodu braka?

Originalna verzija *Indeksa bračne nestabilnosti* (Marital Instability Index: Booth, Johnson & Edwards, 1983) odnosi se na period od prethodne tri godine i sadrži još dve stavke:

- Da li ste razgovarali o odlasku kod advokata?
- Čak i ljudi koji se veoma dobro slažu sa svojim supružnicima ponekad se zapitaju da li njihov brak dobro funkcioniše. Da li ste ikada pomislili da bi Vaš brak mogao biti u krizi?

U radu je, po ugledu na kolege iz Hrvatske (Tadinac i sar., 2005), korišćena skraćena verzija skale (iako pouzdanost psiholoških mernih instrumenta raste sa brojem stavki) zbog toga što postoje značajne kulturološke razlike između američkih građana i građana koji žive na teritoriji bivše SFRJ po pitanju konsultacija sa advokatom, generalno, pa i pri razmatranju razvoda braka. Druga stavka je isključena, jer je nejasan njen predmet merenja – pomišljanje na krizu ne podrazumeva pomišljanje na razvod (Strizović, i sar., 2017).

Kronbah-ov alfa-koeficijent ovako skraćene skale se kreće od 0.80 do 0.87 u zavisnosti od ispitanog uzorka, te je pouzdanost ovog instrumenta sa tri stavke u našoj sredini sasvim zadovoljavajuća (Šakotić-Kurbalija, 2011; Šakotić-Kurbalija, Kurbalija, Mihić i Jestrović, 2014; Šakotić-Kurbalija, Kurbalija i Kapetan, 2016). U ovom istraživanju Kronbah-ov alfa-koeficijent pouzdanosti skale iznosi 0.88. Potencijal za razvod kategorisan je kao nizak, ukoliko su ispitanice dale odrične odgovore na sve tri stavke, odnosno kao povišen, ukoliko su dale najmanje jedan potvrđan odgovor.

Skala psihofizičkog zdravlja (SPFZ-1; Majstorović, 2011) je skala čija je osnovna svrha samoprocena stepena prisustva simptoma psihosomatskih tegoba. Zadatak ispitanika je da, koristeći četvorostepenu skalu Liketovog tipa, proceni u kojoj je meri iskusio neke od simptoma u proteklih nekoliko nedelja (mogući odgovori su: „ne, nisam”, „da, ali retko”, „da, često”, „da, svakodnevno”). Skala meri pet grupa simptoma: 1) poremećaji fizičkog zdravlja (npr. U poslednjih nekoliko nedelja, da li ste imali stomadne ili druge probleme sa probavom (gastritis i sl.)?), 2) strah i anksioznost (npr. U poslednjih nekoliko nedelja, da li ste bili uplašeni bez nekog razloga?), 3) depresivne reakcije (npr. U poslednjih nekoliko nedelja, da li ste pomišljali da je bolje umreti nego dalje živeti?), 4) poremećaj

socijalnog ponašanja (npr. U poslednjih nekoliko nedelja, da li ste izbegavali susrete sa ljudima?), 5) umor (npr. U poslednjih nekoliko nedelja, da li ste imali utisak da ste umorni bez vidljivog razloga?). Na našem uzorku interna konzistentnost supskala merena Cronbah-ovim alfa-koeficijentom, iznosi: poremećaj fizičkog zdravlja 0.69, strah i anksioznost 0.74, depresivne reakcije 0.77, umor 0.80 i poremećaj socijalnog ponašanja 0.76.

REZULTATI

U Tabeli 1 su prikazani deskriptivni pokazatelji za sve supskale *Upitnika za procenu psihofizičkog zdravlja* na uzorku ispitanica koje imaju nizak i povišen potencijal za razvod. Prema blažem kriterijumu (± 2) vrednosti skjunisa i kurtosisa mogu se smatrati prihvatljivim za sve supskale navedenog upitnika (Finney & DiStefano, 2006).

Tabela 1: Deskriptivni pokazatelji za supskale *upitnika za procenu psihofizičkog zdravlja* na uzorku ispitanica koje imaju nizak (N=1004), odnosno povišen (N=334) potencijal za razvod

supskala	raspon	nizak potencijal				povišen potencijal			
		AS	SD	Sk.	Kurt.	AS	SD	Sk.	Kurt.
poremećaj fizičkog zdravlja	1–4	1.87	1.06	.76	.53	2.17	0.95	.22	-.57
stres i anksioznost	1–4	1.46	1.27	1.41	1.99	1.75	1.12	.96	.31
depresivne reakcije	1–4	1.32	1.34	1.99	1.98	1.68	1.16	1.19	1.18
umor	1–4	1.73	1.13	.99	.68	2.12	0.94	.44	-.47
poremećaj socijalnog ponašanja	1–4	1.65	1.18	.76	.48	1.96	1.02	.29	-.55

Napomena. Sk – skjunis; Kurt – kurtosis.

Imajući u vidu da različita istraživanja ističu uticaj roditeljstva na percepciju bračne (ne)stabilnosti (npr. Marković, Šakotić-Kurbalija i Kurbalija, 2013; Šakotić-Kurbalija, 2013; Musick & Michelmores, 2015; Lichter, Michelmores, Turner, & Sessler, 2016; Šakotić-Kurbalija i Kukulj, 2016; Lehrer & Son, 2017), te da su uzorkom obuhvaćene ispitanice sa širokim rasponom dužine bračnog odnosa, u ovom istraživanju za analizu podataka primenjena je jednofaktorska multivarijantna analiza kovarijanse (MANCOVA). Ovom analizom su istražene razlike u psihofizičkom zdravlju između ispitanica koje ni ne razmatraju razvod svog braka i ispitanica koje u različitoj meri već razmatraju razvod, uz kontrolisanje efekata roditeljstva i dužine braka na odnos između navedenih varijabli.

Preliminarnim ispitivanjem nije registrovano ozbiljnije narušavanje pretpostavki o normalnosti, linearnosti, univarijatnim i multivarijatnim autlajerima, homogenosti matrica varijanse – kovarijanse i multikolinearnosti, homogenosti regresionih nagiba i pouzdanosti merenja kovarijata.

Rezultati pokazuju da su glavni efekti potencijala za razvod kod žena, nakon statističkog uklanjanja uticaja roditeljstva i dužine bračnog odnosa, značajni na multivarijatnom nivou ($F(5, 1324) = 97.26, p < .001, \eta_p^2 = .21$). Statističku značajnost (po Bonferroni-jevom prilagođenom nivou značajnosti od $p < .001$), sa velikim efektom razlike (Cohen, 1988), dosegle su sve promenljive (Tabela 2), pri čemu ispitanice koje svoj brak procenjuju kao nestabilan ostvaruju više rezultate u odnosu na ispitanice koje ni ne razmatraju razvod.

Tabela 2: Razlike na supskalama upitnika za procenu psihofizičkog zdravlja između dve grupe ispitanica (nizak/povišen potencijal za razvod): univarijatni efekti (N=1338)

faktor	supskala	F	df ₁	p	η_p^2
nizak/povišen potencijal za razvod	poremećaj fizičkog zdravlja	335.63	1	.00	.20
	stres i anksioznost	160.17	1	.00	.10
potencijal za razvod	depresivne reakcije	253.43	1	.00	.16
	umor	195.32	1	.00	.13
	poremećaj socijalnog ponašanja	149.07	1	.00	.10

Napomena. Kontrolisao se uticaj roditeljstva (vrednost kovarijata je iznosila 3.42) i uticaj dužine bračnog odnosa (vrednost kovarijata je iznosila 17.49).

DISKUSIJA

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se veći broj psihofizičkih simptoma može registrovati kod ispitanica koje razmatraju razvod, u poređenju sa ispitanicama koje ne razmatraju razvod, što je potpuno u skladu sa rezultatima brojnih istraživanja koja sugerišu postojanje niza negativnih psiholoških, socijalnih i zdravstvenih posledica visoke bračne nestabilnosti, odnosno razvoda braka (Lorenz, Wickrama, Conger, & Elder, 2006; Amato, 2010; Amato & James, 2010).

Rezultati dobijeni ovim istraživanjem konzistentni su sa rezultatima prethodnih studija (Lorenz, et al., 2006; Amato, 2010; Amato & James, 2010), u kojima su identifikovane različite negativne posledice razvoda braka na razvedene partnere. Pritom, rezultati ukazuju i na to da, iako potencijal za razvod i razvod nisu isti fenomeni, imaju slične (negativne) efekte na život partnera. Naime, iako se bračna nestabilnost, bila ona dužeg trajanja ili odraz trenutne krize, ne završava uvek razvodom braka, rezultati ove studije ukazuju na to da i razmišljanje o prekidu braka, a ne nužno samo njegovo okončanje, mogu biti značajno povezani sa različitim psihofizičkim simptomima.

Efekti identifikovanih razlika su veliki. Tome je najverovatnije doprinela usmerenost ovog istraživanja samo na populaciju žena, i to na ispitivanje samo onih žena koje su još uvek u bračnom odnosu, budući da istraživanja govore u prilog tome da supružnici često doživljavaju različite nivoe emocionalnog distresa u različitim fazama nestabilnosti bračnog odnosa (Emery, 1994; Trafford, 2014). Tako oni supružnici koji žele da se brak nastavi češće doživljavaju veći stepen distresa kada je brak i pravno okončan, za razliku od supružnika koji razmišljaju o iniciranju razvoda, koji mogu imati različite emocionalne reakcije i doživljavati veći distres pre nego što je brak fizički i pravno okončan.

U skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja (npr. Hahlweg & Richter, 2010), i u ovom istraživanju nestabilnost braka se povezuje sa izraženijim psihološkim simptomima – depresivnim reakcijama, kao i stresom i anksioznošću. Razmišljanje o razvodu braka može povećati psihološki distres i smanjiti emocionalno blagostanje kroz različite mehanizme. Pre svega, ovaj proces je u većini slučajeva praćen interpersonalnim konfliktima (Gottman & Driver, 2005) koji predstavljaju značajan faktor rizika za mentalne i fizičke probleme (Choi & Marks, 2008). Potencijalni konflikti sa partnerom, koji su često praćeni različitim neprijatnim emocijama, uzrokuju distres i smanjenje pozitivnih evaluacija i doživljavanja i ispoljavanja prijatnih emocija. Ovaj proces je takođe praćen i smanjenjem ili, još češće, prekidom seksualnih odnosa (Yeh, Lorenz, Wickrama, Conger, & Elder, 2006), što potvrđuje veliki broj istraživanja koji izveštava o povezanosti problema u domenu seksualnih odnosa sa različitim problemima u psihološkom funkcionisanju (Shifren, Monz, Russo, Segreti, & Johannes, 2008).

Takođe, nestabilnost bračnog odnosa može ostvariti svoj uticaj na psihološko blagostanje partnera i preko uticaja na fizičko i psihološko blagostanje dece (Osborne & McLanahan, 2007). Naime, promene u bračnoj dinamici, učestali konflikti i sl. mogu kod dece podstaći pojavu različitih emocionalnih i bihevioralnih problema (Amato & Cheadle, 2008), što posledično može dovesti do intenziviranja distresa kod roditelja. Neretko, individue koje razmišljaju o razvodu mogu osećati i krivicu zbog uticaja koje potencijalni razvod može imati na decu, što može uzrokovati ili pojačati postojeće depresivne reakcije.

Žene, takođe, mogu češće biti zabrinute u pogledu finansijskog aspekta prilikom razmišljanja o prekidu bračnog odnosa, budući da su finansijski češće nesamostalnije, u odnosu na svoje partnere, što dodatno može doprineti većoj anksioznosti, stresu i češćim depresivnim reakcijama.

Pored psihološkog distresa, žene koje razmišljaju o razvodu braka, odnosno procenjuju svoj bračni odnos kao nestabilan, takođe doživljaju i različite teškoće u socijalnom funkcionisanju. Veliki broj istraživanja dovodi u vezu sam razvod braka

sa brojnim problemima u socijalnom funkcionisanju, u smislu osiromašenja socijalne mreže, najčešće usled prekida kontakata sa poznanicima i rodbinom partnera, zatim zbog percepcije nerazumevanja i posledično tome zbog udaljavanja od prijatelja (Amato, 2010). Na sličan način mogu se objasniti teškoće u socijalnom funkcionisanju i kod individua kod kojih je identifikovan potencijal za razvod braka. Naime, brak predstavlja centralni izvor socijalne podrške (Ross, 1995), te žene koje razmišljaju o prekidu bračnog odnosa, iako on još uvek nije zvanično i pravno pokrenut, nemaju u istom stepenu socijalnu podršku od strane svog partnera, ili je ta podrška drugačijeg kvaliteta. Takođe, one mogu biti u strahu od reakcija svojih prijatelja, bliskih članova porodice, te mogu izbegavati česte kontakte sa njima i razgovore na tu temu, dok ne donesu konačnu odluku. Sa druge strane, osobe koje u ovim situacijama koriste ventiliranje, kao strategiju suočavanja sa evidentno stresnom situacijom, mogu na osnovu reakcija osoba u okviru svoje socijalne mreže zaključiti da njihova razmišljanja ne nailaze na odobravanje i da ne dobijaju potrebnu podršku i savete za najbolje načine rešavanja situacije u kojoj se nalaze.

Percepcija nedostatka socijalne podrške i psihološki distress koji osoba doživljava u ovoj situaciji mogu delovati po principu povratne sprege. Naime, osoba usled stresa koji doživljava i depresivnih reakcija, može npr. izbegavati kontakt sa prijateljima, koji bi mogli da joj pruže podršku, što dalje može doprineti intenziviranju doživljenog psihološkog distresa. Sa druge strane, osoba se usled percepcije nerazumevanja od strane prijatelja može osamiti i isključiti iz socijalnih interakcija, što može uzrokovati ili pojačati psihološki distress, koji će dodatno da doprinese većoj socijalnoj izolaciji.

Po istom principu mogu se objasniti i efekti bračne nestabilnosti na fizičko zdravlje individua. Vrlo je verovatno da bračna nestabilnost upravo indirektno, preko teškoća u socijalnom i psihološkom funkcionisanju, ostvaruje uticaj na fizičko zdravlje, s obzirom na to da veliki broj istraživanja izveštava o povezanosti ovih varijabli (Veenhoven, 2008). Generalno, bilo da je reč o trenutnoj krizi ili dugoročnom periodu nestabilnosti bračnog odnosa, ovaj proces uključuje period stresa, usamljenosti, neprijatnih osećanja, često i hostilnosti, pri čemu svi ovi simptomi imaju negativne efekte na zdravlje pojedinca (Dupre & Meadows, 2007).

Naposletku, neophodno je istaći metodološka ograničenja ovog istraživanja koja se prvenstveno odnose na prigodnost uzorka, kao i na izrazitu disproporciju u broju ispitanica koje imaju nizak i povišen potencijal za razvod, s obzirom na to da je samo četvrtina ispitanica iskazala povišen potencijal za razvod, odnosno svoj bračni odnos percipirala kao nestabilan. Značajno manji broj ispitanica koji svoj

brak procenjuje kao nestabilan jeste u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja (npr. Šakotić-Kurbalija, Maksimović i Kurbalija, 2015) i može ukazivati na to da su žene koje ni ne razmatraju razvod znatno spremnije da učestvuju u istraživanjima gde se procenjuju različiti aspekti partnerskog odnosa. Međutim, pomenuta struktura uzorka je mogla uticati na dobijene rezultate, te je moguće da bi obuhvatanje većeg broja ispitanica sa nestabilnim bračnim odnosom uticalo na veličinu razlika u domenu psihofizičkog zdravlja između ispitivanih grupa ispitanica.

Ipak, i pored navedenih metodoloških ograničenja, ova studija ima nekoliko značajnih implikacija. Pre svega, ovim istraživanjem je ukazano na potrebu razmatranja bračne nestabilnosti kao sveobuhvatnog procesa prilikom ispitivanja psihofizičkog zdravlja žena, nasuprot fokusiranju samo na razvod braka, kao jednog od ishoda bračne nestabilnosti, budući da rezultati ovog istraživanja pokazuju da je već i razmišljanje o razvodu značajno povezano sa različitim aspektima funkcionisanja individue. Ispitivanje bračne nestabilnosti kao sveobuhvatnog procesa takođe ima i praktične implikacije u kontekstu unapređenja savetodavnih programa i programa podrške namenjenih bračnim parovima. Naime, sticanjem detaljnijeg uvida u specifičnosti procesa bračne nestabilnosti, njene dinamike, potencijalnih nepovoljnih uticaja na različite aspekte funkcionisanja, moguće je povećati efektivnost pomenutih programa mapiranjem relevantnih faktora, a zatim fokusiranjem na ove faktore u radu.

U cilju sticanja što boljeg uvida u specifičnosti procesa bračne nestabilnosti, buduća istraživanja bi trebalo da obuhvate ispitanike oba pola i da ispitaju polne razlike u efektima koje bračna nestabilnost može imati na psihološko, socijalno i fizičko blagostanje partnera. Takođe, bilo bi korisno u budućim istraživanjima ispitati uticaj različitih varijabli koje su mogle uticati na odnos bračne nestabilnosti i psihofizičkog zdravlja. Na primer, bilo bi korisno detaljnije ispitati da li i kako velike životne promene, poput odlaska u penziju, ili zdravstveni problemi jednog ili oba supružnika mogu uticati na odnos između pomenutih varijabli, s obzirom na to da su ove promene povezane sa značajnim promenama u bračnim interakcijama, kao i očekivanjima (Yorgason, Booth, & Johnson, 2008; Miller & Yorgason, 2009).

Jelena Šakotić Kurbalija, Biljana Trifunović

RELATION BETWEEN POTENTIAL FOR DIVORCE AND WOMEN'S PSYCHOPHYSICAL HEALTH

Summary

The literature states that marital instability, in addition to the quality of marriage, is one of the basic characteristics of marriage and marital relationships. For this reason, many researchers have focused on examining the factors and consequences of marital instability, with the greatest attention being paid to divorce as one of the possible outcomes of marital instability. Much less research has investigated the potential effects of marital instability as a comprehensive process. Hence, the aim of this study was to examine relation between the potential for divorce and women's psychophysical health. The sample consisted of 1338 women, with different educations, jobs and economic status. The average age of the sample was 40.07 years (SD = 9.10), ranging from 21 to 76 years. Most women (89.9%) live with their partners in formal marriage, with marriage duration ranging from 1 to 50 years (AS = 15.52, SD = 8.85). Also, most of the women (87.8%) have children with their spouses. The Psychophysical Health Scale (SPFZ-1: Majstorović, 2011) was applied in order to assess both general psychophysical health and its various aspects: physical health, fear and anxiety, depression, fatigue, and social behavior, while the potential for divorce was measured by the short form of the Marital Instability Index (Booth, Johnson & Edwards, 1983). The results of one-way multivariate covariance analysis (MANCOVA) show that the main effect of potential divorce, after statistically eliminating the influence of parenting and marital duration, are significant, with women who assessed their marriage as unstable achieving higher scores on all dimensions of psychophysical health compared with women who assessed their marriage as stable. The results obtained are in line with the findings of previously conducted studies, which indicate the existence of numerous negative psychological, social and health consequences of high marital instability and divorce, and suggest that thinking about the termination of a marriage, and not necessarily just its termination and divorce, can be significantly associated with symptoms of a different nature. Therefore, the findings of this study stress the need to consider marital instability as a comprehensive process, as opposed to focusing only on divorce as one of the outcomes of marital instability, which may have practical implications in the context of improving counseling programs and support programs for married couples.

Keywords: potential for divorce, divorce potential, marital instability, psychophysical health, divorce

LITERATURA

Acitelli, L. K., & Young, A. M. (1996). Gender and thought in relationships. In G. J. O. Fletcher, & J. Fitness (Eds.), *Knowledge structures in close*

- relationships: A social psychological perspective* (pp. 147–168). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72 (3), 650–666. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P. R., & Cheadle, J. E. (2008). Parental divorce, marital conflict and children's behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces*, 86 (3), 1139–1161. doi: 10.1353/sof.0.0025
- Amato, P. R., & James, S. (2010). Divorce in Europe and the United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, 1 (1), 2–13. doi: 10.1080/19424620903381583
- Amato, P.R., & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24 (5), 602–626. doi: 10.1177/0192513X03024005002
- Amato, P.R., & Rogers, S.J. (1997). A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage & the Family*, 59 (3), 612–624. doi: 10.2307/353949
- Booth, A., Johnson, D., & Edwards, J. N. (1983). Measuring Marital Instability. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 387–393. doi: 10.2307/351516
- Bouchard, G., Sabourin, S., Lussier, Y., Wright, J., & Richer, C. (1998). Predictive validity of coping strategies on marital satisfaction: Cross-sectional and longitudinal evidence. *Journal of Family Psychology*, 12 (1), 112–131. doi: 10.1037/0893-3200.12.1.112
- Choi, H., & Marks, N. F. (2008). Marital conflict, depressive symptoms, and functional impairment. *Journal of Marriage and Family*, 70 (2), 377–390. doi: 10.1111/j.1741-3737.2008.00488.x
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analyses for the social sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Conger, R. D., Lorenz, F. O., Elder Jr, G. H., Simons, R. L., & Ge, X. (1993). Husband and wife differences in response to undesirable life events. *Journal of Health and Social Behavior*, 34 (1), 71–88. doi: 10.2307/2137305
- Cross, S.E., & Madson, L. (1997). Models of the self: Self-Construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122, 5–37. doi: 10.1037/0033-2909.122.1.5
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.

- Dupre, M. E., & Meadows, S. O. (2007). Disaggregating the effects of marital trajectories on health. *Journal of Family Issues*, 28 (5), 623–652. doi: 10.1177/0192513X06296296
- Emery, R. E. (1994). *Renegotiating family relationships: Divorce, custody, and mediation*. New York: Guilford.
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (2010). Marriage in the New Millennium: A Decade in Review. *Journal of Marriage and Family*, 72, 630–649. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00722.x
- Finney, S. J., & DiStefano, C. (2006). Structural equation modeling: A second course. In: Hancock, G. R., & Mueller, R. O. (Eds.). *Non-normal and categorical data in structural equation modeling* (pp. 269–314.). Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Gager, C.T., & Sanchez, L. (2003). Two as one?: Couples' perceptions of time spent together, marital quality, and the risk of divorce. *Journal of Family Issues*, 24 (1), 21–50. doi: 10.1177/0192513X02238519
- Gallo, L. C., Troxel, W. M., Matthews, K. A., & Kuller, L. H. (2003). Marital status and quality in middle-aged women: Associations with levels and trajectories of cardiovascular risk factors. *Health Psychology*, 22 (5), 453–463. doi: 10.1037/0278-6133.22.5.453
- Gottman, J. M., & Driver, J. L. (2005). Dysfunctional marital conflict and everyday marital interaction. *Journal of Divorce & Remarriage*, 43 (3–4), 63–77. doi: 10.1300/J087v43n03_04
- Hahlweg, K., & Richter, D. (2010). Prevention of marital instability and distress. Results of an 11-year longitudinal follow-up study. *Behaviour Research and Therapy*, 48 (5), 377–383. doi: 10.1016/j.brat.2009.12.010
- Harper, J. M. Schaalje, B. G., & Sandverg, J. G. (2000). Daily hassles, intimacy, and marital quality in later life marriages. *American Journal of Family Therapy*, 28 (1), 1–18. doi: 10.1080/019261800261770
- Harway, M. (2005). *Handbook of couples therapy*. John Wiley & Sons.
- Heaton, T. B., & Blake, A. M. (1999). Gender differences in determinants of marital disruption. *Journal of Family Issues*, 20, 25–45. doi: 10.1177/019251399020001002
- Hibbard, J.H., & Pope, C.R. (1993). The quality of social roles as predictors of morbidity and mortality. *Social Science & Medicine*, 36 (3), 217–225. doi: 10.1016/0277-9536(93)90005-O

- Hobfoll, S.E., Dunahoo, C.L., Ben-Porath, Y., & Monnier, J. (1994). Gender and coping: The dual-axis model of coping. *American Journal of Community Psychology*, 22, 49–81. doi: 10.1007/BF02506817
- Huić, A., Kamenov, Ž., & Mihić, I. (2012). *Gender differences in expressing love in marriage: stability across generations and cultures*. Paper presented at the IARR Conference, Chicago IL.
- Huić, A., Kamenov, Ž., Jelić, M., Mihić, I., i Mihić, V. (2013). Slobodno vrijeme i zadovoljstvo brakom u Hrvatskoj i Srbiji - rodne i generacijske razlike. U I. Jerković, i Ž. Kamenov (Ur.), *Vrednosti, stavovi i uloge: transgeneracijska perspektiva* (str. 73–96). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ilić, Lj. (2011). *Rodne razlike u izražavanju ljubavi: Efekti na zadovoljstvo brakom* (Master rad). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Jaramaz, O. (2010). *Karakteristike i funkcionalnost bračnih relacija u Vojvodini*. (Diplomski rad). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Kalmijn, M., & Monden, C. W. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality?. *Journal of Marriage and Family*, 68 (5), 1197–1213. doi: 10.1111/j.1741–3737.2006.00323.x
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin*, 118, 3–34. doi: 10.1037/0033–2909.118.1.3
- Kiecolt-Glaser, J.K., & Newton, T.L. (2001). Marriage and health: His and hers. *Psychological Bulletin*, 127 (4), 472–503. doi: 10.1037/0033–2909.127.4.472
- Lehrer, E. L., & Son, Y. (2017). Marital instability in the United States: Trends, driving forces, and implications for children. Preuzeto 9. aprila. 2019 sa https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2903125
- Lichter, D. T., Micheltore, K., Turner, R. N., & Sessler, S. (2016). Pathways to a Stable Union? Pregnancy and Childbearing Among Cohabiting and Married Couples. *Population Research and Policy Review*, 35 (3), 377–399. doi: 10.1007/s11113–016-9392–2
- Lorenz, F. O., Wickrama, K. A. S., Conger, R. D., & Elder Jr, G. H. (2006). The short-term and decade-long effects of divorce on women's midlife health. *Journal of Health and Social Behavior*, 47 (2), 111–125. doi: 10.1177/002214650604700202
- Majstorović, N. (2011). *Skala psihofizičkog zdravlja*. Neobjavljen materijal.
- Marković S., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2013). Povezanost pola i broja dece sa stabilnošću i kvalitetom bračnog odnosa. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: "Savremeni trendovi u

- psihologiji*". Novi Sad: 11–13.10.2013. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 179–180.
- Miller, R. B., & Yorgason, J. B. (2009). The interaction between marital relationships and retirement. *Handbook of Families and Work*, 392–408.
- Musick, K., & Michelmores, K. (2015). Change in the stability of marital and cohabiting unions following the birth of a child. *Demography*, 52 (2), 1463–1485. doi: 10.1007/s13524-015-0425-y
- Osborne, C., & McLanahan, S. (2007). Partnership instability and child well-being. *Journal of Marriage and Family*, 69 (4), 1065–1083. doi: 10.1111/j.1741-3737.2007.00431.x
- Ross, C. E. (1995). Reconceptualizing marital status as a continuum of social attachment. *Journal of Marriage and Family*, 57 (1), 129–140. doi: 10.2307/353822
- Šakotić-Kurbalija, J. (2011). *Karakteristike bračnog odnosa i traženje psihološke pomoći* (Doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad
- Šakotić-Kurbalija, J. (2013). Kvalitet i stabilnost bračnog odnosa u različitim fazama braka. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 38(2), 129–148. doi: 10.19090/gff.2013.2.129–148
- Šakotić-Kurbalija, J. (2017). *Bračni odnosi u Srbiji: povezanost kvaliteta, potencijala za razvod i spremnosti za traženje psihološke pomoći*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Šakotić-Kurbalija, J., i Kukulj, N. (2016). Povezanost kvaliteta bračnog odnosa i potencijala za razvod sa podelom odgovornosti među partnerima. *Šesti kongres psihoterapeuta Srbije: Društvo i psihoterapija*. Beograd: 20.10–23. 10. 2016. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 20.
- Šakotić-Kurbalija, J., i Kurbalija D. (2015). Kvalitet bračnih odnosa u Srbiji iz ženskog i muškog ugla. *Peti kongres psihoterapeuta Srbije: Ljubav i psihoterapija*. Beograd: 22 –25. 10. 2015. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 134.
- Šakotić-Kurbalija, J., i Trifunović, B. (2017). Polne razlike u strategijama suočavanja sa stresom kod bračnih partnera u Srbiji. *Godišnjak Filozofskog fakulteta, Novi Sad*, 42 (2), 361–378. doi: 10.19090/gff.2017.2.361–378
- Šakotić-Kurbalija, J., Kurbalija D., i Kapetan, A. (2016). Razlike između muškaraca i žena u predikciji potencijala za razvod na osnovu bračnog

- kvaliteta. *Šesti kongres psihoterapeuta Srbije: Društvo i psihoterapija*. Beograd: 20–23. 10. 2016. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 21–22.
- Šakotić-Kurbalija, J., Kurbalija D., Mihić, I., i Jestrović, J. (2014). Predikcija potencijala za razvod na osnovu ženine percepcije kvaliteta bračnog odnosa. *Godišnjak za psihologiju*, 10 (13), 159–168.
- Šakotić-Kurbalija, J., Maksimović, S., Kurbalija D. (2015). Predikcija potencijala za razvod kod žena na osnovu sociodemografskih varijabli. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: *Savremeni trendovi u psihologiji*. Novi Sad: 29–31.10.2015. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 149–150
- Šakotić-Kurbalija, J., Trifunović, B., i Kurbalija D. (2017). Efekti ekonomskog stresa na kvalitet i stabilnost bračnog odnosa. *Primenjena psihologija*, 10 (2), 263–280. doi: 10.19090/pp.2017.2.263–280
- Shifren, J. L., Monz, B. U., Russo, P. A., Segreti, A., & Johannes, C. B. (2008). Sexual problems and distress in United States women: prevalence and correlates. *Obstetrics & Gynecology*, 112 (5), 970–978. doi: 10.1097/AOG.0b013e3181898cdb
- Strizović, I., Šakotić Kurbalija, J., i Trifunović, B. (2017). Polni aspekt strategija suočavanja sa stresom i njihove povezanosti sa potencijalom za razvod. *Teme*, 41(4), 965 – 980. doi: 10.22190/TEME1704965S
- Tadinac, M., Kamenov, Ž., Jelić, M. i Hromatko, I. (2005). Što ljubavnu vezu čini uspešnom? Izveštaj s XV Ljetne psihologijske škole, Brač. Zagreb: Odsjek za psihologiju i Klub studenata psihologije. Preuzeto 9. aprila. 2019. sa http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/1975/1/335962.LJETNA_SKOLA_Sto_ljubavnu_vezu_cini_uspjesnom.pdf
- Thompson, L., & Walker, A. J. (1989). Gender in families: Women and men in marriage, work, and parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 51 (4), 845–871. doi: 10.2307/353201
- Trafford, A. (2014). *Crazy time: Surviving divorce and building a new life*. New York: Harper and Row.
- Veenhoven, R. (2008). Healthy happiness: Effects of happiness on physical health and the consequences for preventive health care. *Journal of Happiness Studies*, 9 (3), 449–469. doi: 10.1007/s10902-006-9042-1
- Vuksanović, G. (2004). *Porodica u Vojvodini – komunikacija članova porodice*. Zbornik: *Susret kultura*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Yeh, H. C., Lorenz, F. O., Wickrama, K. A. S., Conger, R. D., & Elder Jr, G. H. (2006). Relationships among sexual satisfaction, marital quality, and

marital instability at midlife. *Journal of Family Psychology*, 20 (2), 339–354. doi: 10.1037/0893-3200.20.2.339

Yorgason, J. B., Booth, A., & Johnson, D. (2008). Health, disability, and marital quality: Is the association different for younger versus older cohorts?. *Research on Aging*, 30 (6), 623–648. doi: 10.1177/0164027508322570

POVEZANA LITERATURA

Šakotić-Kurbalija, J. (2011). *Karakteristike bračnog odnosa i traženje psihološke pomoći* (Doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.

Šakotić-Kurbalija, J., i Kurbalija D. (2011). Povezanost potencijala za razvod braka sa različitim indikatorima ekonomskog statusa. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: "Savremeni trendovi u psihologiji", Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga rezimea na CD-u, 145–147.

Šakotić-Kurbalija, J. (2012). Povezanost psiholoških karakteristika braka sa namerom žena da traže profesionalnu psihološku pomoć. *Godišnjak Filozofskog fakulteta, Novi Sad*, 37 (1), 215–226.

Šakotić-Kurbalija, J., i Kurbalija, D. (2012). Povezanost globalnog zadovoljstva brakom, kvaliteta bračnog odnosa i bračne stabilnosti. *Psihijatrija danas*, 44 (2), 149–159.

Šakotić-Kurbalija, J., & Kurbalija, D. (2012). Spousal approval of recreation as an indicator of marriage quality and stability. *Exercise and Quality of Life*, 4 (1), 1–10.

Šakotić-Kurbalija J., Mihić I., i Kurbalija D. (2012). Povezanost ekonomskog statusa sa kvalitetom bračnog odnosa. Saopštenje na 20. Godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa „Psihoški aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstava“, Dubrovnik, 07–10. studenog 2012. A. Brajša Žganec, J. Lopižić, Z. Penezić (eds). Knjiga sažetaka. Zagreb, Hrvatsko psihološko društvo, 259.

Šakotić-Kurbalija J., Oros M. i Kurbalija D. (2012). Povezanost stresnih životnih događaja sa namerom da se traži profesionalna psihološka pomoć, *Drugi kongres psihoterapeuta Srbije: Odnosi u psihoterapiji*. Beograd: 25–28. 10. 2012. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 104.

Šakotić-Kurbalija J., Kurbalija D. i Oros M. (2012). Strategije suočavanja sa stresom onih koji imaju nameru da traže profesionalnu psihološku pomoć,

Drugi kongres psihoterapeuta Srbije: Odnosi u psihoterapiji. Beograd: 25–28. 10. 2012. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 103.

- Miljanović M., Šakotić-Kurbalija J. i Kurbalija D. (2013). Predikcija bračnog zadovoljstva žena na osnovu njihovih strategija suočavanja sa stresom. *Treći kongres psihoterapeuta Srbije: Pripadnost i različitost integracije u psihoterapiji.* Beograd: 17–20. 10. 2013. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 81.
- Šakotić-Kurbalija, J. (2013). Kvalitet i stabilnost bračnog odnosa u različitim fazama braka. *Godišnjak Filozofskog fakulteta, Novi Sad*, 38 (2), 129–148.
- Marković S., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2013). Povezanost pola i broja dece sa stabilnošću i kvalitetom bračnog odnosa. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: *"Savremeni trendovi u psihologiji"*. Novi Sad: 11–13.10.2013. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 179–180.
- Šakotić-Kurbalija, J., Stojaković M. i Kurbalija D. (2013). Povezanost kvaliteta bračnog odnosa sa sociodemografskim varijablama. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: *"Savremeni trendovi u psihologiji"*. Novi Sad: 11–13.10.2013. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 181–182.
- Kozomara A., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2013). Povezanost sociodemografskih varijabli sa doživljajem efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: *"Savremeni trendovi u psihologiji"*. Novi Sad: 11–13.10.2013. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 180–181.
- Šakotić-Kurbalija J., Kurbalija D. i Oros M. (2013). Kvalitet braka i potencijal za razvod kao prediktori traženja profesionalne psihološke pomoći. *Treći kongres psihoterapeuta Srbije: Pripadnost i različitost integracije u psihoterapiji.* Beograd: 17–20. 10. 2013. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 104.
- Šakotić-Kurbalija, J., Miljanović, M. i Kurbalija, D. (2014). Relacije bračnog zadovoljstva i strategija suočavanja sa stresom. *Godišnjak Filozofskog fakulteta, Novi Sad*, 39 (1), 273–290.

- Šakotić-Kurbalija, J., Kurbalija, D., Mihić, I. i Jestrović, J. (2014). Predikcija potencijala za razvod na osnovu ženine percepcije kvaliteta bračnog odnosa. *Godišnjak za psihologiju*, 10 (13), 159–168.
- Rogulja, I., Šakotić-Kurbalija J. i Kurbalija D. (2014). Povezanost samoopažanja i strategija suočavanja sa stresom. *Četvrti kongres psihoterapeuta Srbije: Razvoj i psihoterapija*. Beograd: 30.10–02. 11. 2014. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 25.
- Vukašinović, J., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2014). Povezanost samoopažanja i namere da se traži profesionalna psihološka pomoć. *Četvrti kongres psihoterapeuta Srbije: Razvoj i psihoterapija*. Beograd: 30.10–02. 11. 2014. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 31.
- Ruskovski, V., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2014). Povezanost sociodemografskih varijabli i bračnog lokusa kontrole sa traženjem profesionalne psihološke pomoći. *Četvrti kongres psihoterapeuta Srbije: Razvoj i psihoterapija*. Beograd: 30.10–02. 11. 2014. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 57.
- Vukašinović, J., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2015). Povezanost psihofizičkog zdravlja sa namerom da se traži profesionalna psihološka pomoć. *Peti kongres psihoterapeuta Srbije: Ljubav i psihoterapija*. Beograd: 22–25. 10. 2015. Savez društava psihoterapeuta Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 141–142.
- Šakotić-Kurbalija, J., Maksimović, S. i Kurbalija D. (2015). Predikcija potencijala za razvod kod žena na osnovu sociodemografskih varijabli. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: *Savremeni trendovi u psihologiji*. Novi Sad: 29–31.10.2015. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 149–150.
- Martonoški, S., Šakotić-Kurbalija, J. i Kurbalija D. (2015). Povezanost samoopažanja i percepcije kvaliteta bračnog odnosa kod žena. Saopštenje na međunarodnom naučno-stručnom skupu: *Savremeni trendovi u psihologiji*. Novi Sad: 29–31.10.2015. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad. Knjiga sažetaka na CD-u, 147–148.
- Miučin, N., & Šakotić-Kurbalija, J. (2015). Relationship Between Body Satisfaction and Psychophysical Health. *Exercise and Quality of Life*, 7 (1), 20–30.
- Trifunović, B., Šakotić-Kurbalija, J., i Strizović I. (2016). Povezanost doživljaja lične efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata i strategija suočavanja sa

- stresom. *64. naučno-stručni skup Sabor psihologa Srbije: Relacije i granice – psihologija i interpersonalni odnosi*. Zlatibor: 25–28.05. 2016. Društvo psihologa Srbije, Zbornik rezimea na CD-u, 149–150.
- Strizović, I., Šakotić-Kurbalija, J., i Trifunović, B. (2016). Partnerska afektivna vezanost i potencijal za razvod kod žena. *64. naučno-stručni skup Sabor psihologa Srbije: Relacije i granice – psihologija i interpersonalni odnosi*. Zlatibor: 25.05–28.05. 2016. Društvo psihologa Srbije, Zbornik rezimea na CDu, 147–148.
- Šakotić-Kurbalija, J., Trifunović, B., i Zotović, M. (2016). Predikcija namere žena u Srbiji da traže profesionalnu psihološku pomoć. *Godišnjak Filozofskog fakulteta*, Novi Sad, 39 (1), 273–290.
- Šakotić-Kurbalija, J., Šanta, I., i Kurbalija, D. (2016). Povezanost strategija suočavanja sa stresom i namere traženja profesionalne psihološke pomoći. *Psihijatrija danas*, 48 (2), 177–189.
- Šakotić-Kurbalija, J., Kurbalija D., Jestrović, J., i Mihić I. (2017). Efekti bračnog lokusa kontrole na percepciju kvaliteta bračnog odnosa kod žena. *Primenjena psihologija*, 10(1), 17–36.
- Šakotić-Kurbalija, J., Trifunović, B., Kurbalija D. (2017). Efekti ekonomskog stresa na kvalitet i stabilnost bračnog odnosa. *Primenjena psihologija*, 10(2), 263–280.
- Šakotić-Kurbalija, J., i Kurbalija, D. (2018). The relationship between informal social support and seeking professional psychological help. *23rd Congress of European Association for Psychotherapy: Sense and Sensibility in Psychotherapy*. Belgrade: 19–21. 10. 2018. Psihopolis institut, Book of abstracts, 387–389.
- Šakotić-Kurbalija, J., i Kurbalija, D. (2018). Stressful life events and professional psychological help seeking. *23rd Congress of European Association for Psychotherapy: Sense and Sensibility in Psychotherapy*. Belgrade: 19–21. 10. 2018. Psihopolis institut, Book of abstracts, 390–392.
- Zotović, M., Trifunović, B., i Šakotić-Kurbalija, J. (2018). Stres, strategije suočavanja sa stresom i neplodnost kod žena. U zborniku *Društveno, porodično i lično značenje neplodnosti: Implikacije za planiranje podrške parovima* (str. 31–49). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Šakotić-Kurbalija, J., Trifunović, B., i Zotović, M. (2018). Značaj bračne neplodnosti za doživljaj kvaliteta bračnog odnosa i potencijal za razvod kod žena sa problemom neplodnosti. U zborniku *Društveno, porodično i lično značenje neplodnosti: Implikacije za planiranje podrške parovima* (str. 49–69). Novi Sad: Filozofski fakultet.

Trifunović, B., Šakotić-Kurbalija, J., i Zotović, M. (2018). Psihofizičko zdravlje, namera i iskustvo traženja profesionalne psihološke pomoći kod žena sa problemom neplodnosti. U zborniku *Društveno, porodično i lično značenje neplodnosti: Implikacije za planiranje podrške parovima* (str. 100–122). Novi Sad: Filozofski fakultet.